

Evaluatie korhoenderproject Sallandse Heuvelrug

Nationaal Park De Sallandse Heuvelrug krijgt nog vijf jaar extra impuls voor behoud van zijn laatste korhoenders.

Corné Balemans, projectleider bij Staatsbosbeheer en tezamen met Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland, provincie Overijssel en Nationaal Park De Sallandse Heuvelrug nauw betrokken bij de poging tot instandhouding van de laatste korhoenders in Nederland, brengt ons als redactie van Jacht & Beheer op de hoogte van de laatste ontwikkelingen.

Evaluatie

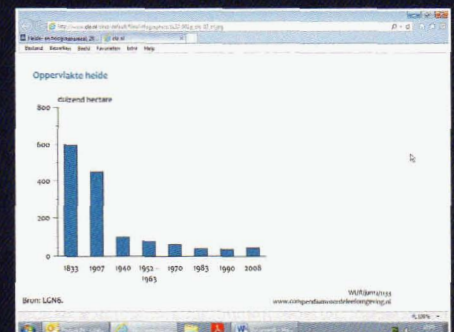
Helaas constateert Corné Balemans, dat de Zweedse korhoenders op de Sallandse Heuvelrug de laatste jaren geen kuikens groot brengen. Uit onderzoek is gebleken, dat er door een zeer hoog stikstofgehalte nauwelijks nog insecten en larven in de heidevelden van de Sallandse Heuvelrug aanwezig zijn. Dit eiwitrijke voedsel is van levensbelang voor de eerste weken van de kuikens die nu helaas de honger dood sterven. Dode kuikens die werden onderzocht bleken zonder uitzondering een lege maag te hebben. Zo bleek ook uit onderzoek, dat één kuiken niet meer dan één miertje had gegeten. Aangezien er geen kuikens volwassen worden, komt de populatievergroting niet op gang. De oudere vogels sterven of vallen ten prooi aan predatie van roofdieren.

Areaal heide veranderlijk door menselijk ingrijpen (door Corné Balemans)

In 1833 bedroeg de totale oppervlakte heide 600.000 ha; dat is 20% van de oppervlakte van Nederland. Vanaf die tijd is de oppervlakte heide snel afgenomen. Eén van de oorzaken daarvan is, dat eind 19e eeuw de schapenhouderij verminderde als gevolg van de dalende wolprijzen door de import van wol uit Australië. Vervolgens verviel door de toepassing van kunstmest ook de noodzaak om schapen voor de mest te houden. In 1907 was er nog 450.000 ha heide over. Daarna kwamen de heideontginningen op gang. De grootste afname van de oppervlakte heide vond plaats in de crisistijd na 1930, toen de heide grootschalig werd ontgonnen voor landbouwgrond en bos. In 1940 was er nog 100.000 ha over.

Het areaal heide bedroeg in 2008 nog 43.000 ha, exclusief hoogveen en stuifzanden. Nadat in de jaren zestig de ontginningen van de heide geheel gestopt waren, vormde het achterwege blijven van het traditionele beheer en verbossing die dat veroorzaakte, een nieuwe aanslag op het areaal heide.

Het is goed om te beseffen dat in de 19de eeuw de heide een onderdeel uit-

maakte van het landschap waarin men woonde en werkte. De akkers lagen op de 'rijkere' gronden, en vlak daarbij lagen de boerderijen. Het vee dat graasde vaak op de 'arme' heide, wat verder van de boerderij gelegen. De esdorpen en brinkdorpen hebben hieraan hun ontstaansgeschiedenis te danken.

Tegenwoordig is er een scheiding tussen de heide (die natuur wordt genoemd) en de rest van het landelijke gebied. Door het zeer intensieve landgebruik is deze scheiding ook erg zichtbaar. Op de rijke gronden, waar de biodiversiteit in het verleden het grootst was, is door dit intensieve grondgebruik de biodiversiteit het laagst. Dit komt doordat de verwevenheid zo goed als verdwenen is.

Corné Bailemans geeft uitleg over de werkzaamheden.

Eén van de unieke kenmerken van de Sallandse Heuvelrug is de droge heide, waardoor dit gebied ook binnen de Natura 2000 richtlijn is opgenomen. De kwaliteit van het habitatype 'droge heide' dient de komende jaren versterkt te worden, en de omvang dient ook te worden uitgebreid. Hiervoor worden de komende jaren tal van maatregelen genomen zoals bijvoorbeeld: de bestrijding van bosopslag, plaggen, maaien, branden en zandplekken maken. Voor de uitbreiding van de heide zal de komende 6 jaar ongeveer nog zo'n 160 hectare bos omgevormd gaan worden. Het zijn maatregelen ter verbetering en uitbreiding van het heidelandschap en het korhoen zal hier ook van profiteren.

Het heidelandschap van centraal Overijssel

Centraal in Overijssel ligt de Sallandse Heuvelrug, met daarom heen de natuurgebieden de Borkeld, het Boetelerveld, het Wierdense Veld en de Lemelerberg. Alle vijf prachtige heidegebieden waarvan de Sallandse Heuvelrug misschien het meest bekende is, afhankelijk van de plek waar je woont. Deze Sallandse Heuvelrug is door de aanwezigheid van de grote centrale heide aangewezen als Natura 2000 gebied. Wat velen niet weten is, dat dit één van de grotere aangesloten heidegebieden van West-Europa is en daarmee echt uniek op Europees niveau. Wie recent nog op de heide is geweest, heeft de heide prachtig in bloei zien staan.

Door dit prachtige beeld zou je denken, dat het wel goed gaat met de heide. Echter, niets is minder waar. Met name door de stikstofdepositie van de laatste tientallen jaren is de heide enorm verzurd. De zuurgraad van de bodem is 3. Wanneer je een agrariër zou vragen wat zijn mening hiervan is, dan zou hij antwoorden: "die grond is dood". Die uitspraak komt dicht bij de realiteit. Doordat nutriënten door de verzuring zijn uitgespoeld, is de chemische samenstelling van de bovenlaag van de bodem van zeer slechte kwaliteit waardoor er veel planten en dieren, en dan met name kleine insecten, verdwenen zijn. Vervolgens heeft dat ook weer zijn effect op vele vogelsoorten waaronder ook het korhoen. Vergeet daarbij niet, dat het ook gaat om de patrijs, de wulp, de geelgors en de veldleeuwrik om er zo maar een paar soorten te noemen.

De mens heeft ervoor gezorgd, dat in ongeveer 70 jaar tijd de natuur zo is gedegenererd, wat in een natuurlijk proces pas in duizenden jaren zou gebeuren. Alleen de mens is dan ook in staat om voor een versneld herstel-

proces te zorgen. Hiervoor is de PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) in het leven geroepen.

Om de Sallandse Heuvelrug maar weer als voorbeeld te nemen; hier gaan de komende jaren enorm grote maatregelen uitgevoerd worden om het heidelandschap te herstellen. Om de verzuring aan te pakken zal er bekalft moeten worden. Pure kalk ofwel dolocal zal bepaalde nutriënten binden waardoor deze ook niet meer beschikbaar komen voor planten en dieren. Dat is dus niet de oplossing. Daarom wordt er op dit moment gekeken naar de toepassing van steenmeel om te zien of dit mogelijkheden biedt. Hiervoor worden thans onderzoeken uitgevoerd op de Hoge Veluwe. Daarnaast speelt, dat er zo'n twintig jaar geleden grootschalig is geplagd op de heide, waarna vervolgens niets meer is gedaan, omdat men toen dacht dat oude heide creëren de uitkomst was. Hierdoor is de heide structuurloos geworden. Om deze structuur weer terug te brengen is de wens van Staatsbosbeheer om op de Sallandse Heuvelrug weer jaarrond een schaapskudde met herder te laten lopen. Het lijkt erop, dat dit plan gehoor krijgt bij de lokale en provinciale politiek. Daarnaast moet er worden gebrand en gemaaid en kleine zandplekken worden gemaakt. Last but not least zullen er ook tientallen hectares bos worden gekapt, waardoor het heidelandschap ook weer in omvang groter wordt. Zo is en blijft heide een cultuurlandschap, en wanneer er niet wordt ingegrepen, zal ook dit landschap verdwijnen.

Daarnaast hopen we dat de grenzen tussen het natuurlandschap en het agrarische landschap weer zullen vervagen waardoor het weer één cultuurlandschap wordt. Dit is mogelijk door gebiedsbrede samenwerking, het niet meer hoeven te produceren voor de wereldmarkt, maar alleen voor een lokale of regionale markt en verbreding van sectoren.

Om te zorgen dat het korhoen niet verdwijnt uit dit landschap is besloten om gedurende een periode van tenminste vijf jaren het korhoen bij te plaatsen. Wanneer blijkt, dat de maatregelen die hierboven benoemd zijn zorgen voor herstel van het heidelandschap, zal ook het korhoen hiervan profiteren.

Dit voorjaar is gestart met deze periode van vijf jaar. 25 korhoenders uit Zweden zijn bijgeplaatst waarvan 13 hennen en 12 hanen. De overleving in de eerste weken was boven verwachting en bedroeg meer dan 60%. Er mag niet over het hoofd worden gezien, dat bij het bijplaatsen van dieren gemiddeld de helft van de dieren sterft. Dat is bij vissen zo, bij zoogdieren zo en dus ook bij vogels. Direct na het bijplaatsen zijn de hanen gaan baltsen en zijn de hennen gaan broeden. Vanwege de slechte kwaliteit van de heide is het gros van de kuikens gestorven, maar er is een lichtpuntje, want een klein aantal kuikens loopt nu nog steeds rond op de Heuvelrug. Dat deze maatregel een aantal jaren moet worden volgehouden, daarvoor ligt het bewijs in het Rhön-gebied in Duitsland. Ook daar worden korhoenders bijgeplaatst vanwege de achteruitgang van de soort. Na 7 jaar kan daar voorzichtig worden gesteld, dat men bezig is met een herstel van de populatie, want daar vindt weer reproductie plaats. Ook bij de Hoge Venen in België is men sterk aan het nadenken om korhoenders bij te plaatsen om zo ook te voorkomen dat het korhoen in België uitsterft. Nederland is wat dit betreft echt geen vreemde eend in de bijt, en is de keuze voor bijplaatsen alleen gemaakt, omdat duurzaam herstel van het heidelandschap en duurzaam behoud van het korhoen ook echt mogelijk is. We zullen er met elkaar de schouders onder moeten zetten, en laat de natuur ons nog steeds verwonderen!

foto's: Hans Spijkerman